

Łódź, dn. 16 stycznia 2025 r.

Dr hab. Tomasz Duraj

Prof. UŁ

Katedra Prawa Pracy, Ubezpieczeń Społecznych i Polityki Społecznej

Wydział Prawa i Administracji

Uniwersytet Łódzki

RECENZJA

osiągnięć naukowych dra Macieja Jakuba Zielińskiego sporządzona w postępowaniu o nadanie stopnia naukowego doktora habilitowanego

I. Przedmiot i kryteria oceny

Niniejszą recenzję przedkładam w wykonaniu uchwały nr 2/2024/2025 Rady Naukowej Dyscypliny Nauki Prawne Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu z dnia 22 października 2024 r., na mocy której zostałem wyznaczony na recenzenta w postępowaniu habilitacyjnym dra Macieja Jakuba Zielińskiego. Przedmiotem recenzji jest ocena dorobku naukowego Habilitanta po otrzymaniu stopnia doktora pod kątem wymogów określonych w art. 219 ust. 1 ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. – Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (tj. Dz.U. z 2024 r., poz. 1571 ze zm.). Zgodnie z cytowanym unormowaniem stopień doktora habilitowanego nadaje się osobie, która:

- 1) posiada stopień doktora;
- 2) posiada w dorobku osiągnięcia naukowe albo artystyczne, stanowiące znaczny wkład w rozwój określonej dyscypliny, w tym co najmniej:
 - a) 1 monografię naukową wydaną przez wydawnictwo, które w roku opublikowania monografii w ostatecznej formie było ujęte w wykazie sporządzonym zgodnie z przepisami wydanymi na podstawie art. 267 ust. 2 pkt 2 lit. a, lub
 - b) 1 cykl powiązanych tematycznie artykułów naukowych opublikowanych w czasopiśmie naukowych lub w recenzowanych materiałach z konferencji międzynarodowych, które w roku

opublikowania artykułu w ostatecznej formie były ujęte w wykazie sporządzonym zgodnie z przepisami wydanymi na podstawie art. 267 ust. 2 pkt 2 lit. b, lub

c) 1 zrealizowane oryginalne osiągnięcie projektowe, konstrukcyjne, technologiczne lub artystyczne;

3) wykazuje się istotną aktywnością naukową albo artystyczną realizowaną w więcej niż jednej uczelni, instytucji naukowej lub instytucji kultury, w szczególności zagranicznej.

W myśl art. 219 ust. 2 cytowanej ustawy osiągnięcie, o którym mowa w ust. 1 pkt 2, może stanowić część pracy zbiorowej, jeżeli opracowanie wydzielonego zagadnienia jest indywidualnym wkładem osoby ubiegającej się o stopień doktora habilitowanego. Obowiązek publikacji nie dotyczy jednak osiągnięć, których przedmiot jest objęty ochroną informacji niejawnych (ust. 3).

II. Ocena rozprawy habilitacyjnej jako głównego osiągnięcia naukowego

1. Pan dr Maciej Jakub Zieliński jako główne osiągnięcie naukowe stanowiące znaczny wkład w rozwój określonej dyscypliny wskazał monografię pt. *Niezależność władzy sądowniczej a model stosunku służbowego sędziego*, Wyd. Wolters Kluwer Polska, Warszawa 2024 r., ss. 748, ISBN: 978-83-8358-503-1. Biorąc pod uwagę szczególną doniosłość podjętej problematyki, która dotyczy fundamentalnego zagadnienia z punktu widzenia prawidłowego funkcjonowania państwa, odwołującego się do idei rządów prawa, demokracji oraz ochrony praw jednostki, które uchodzą za niezaprzeczone wartości we współczesnym państwie demokratycznym, a także mając na względzie aktualność tej tematyki, która od dłuższego czasu stanowi przedmiot poważnych sporów zarówno o charakterze prawnym (doktrynalnym), jak i politycznym, wybór tematu recenzowanego opracowania należy uznać za w pełni uzasadniony. Niezależność władzy sądowniczej po tzw. „reformach wymiaru sprawiedliwości” dokonanych przez poprzednią władzę w Polsce po 2016 r. jest zagadnieniem wywołującym w ostatnich latach niemałe zainteresowanie, zwłaszcza w świetle judykatów Europejskiego Trybunału Praw Człowieka oraz Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej, które kwestionują przyjęty u nas model powoływania sędziów w kontekście nieskuteczności prawnych gwarancji niezależności sądów oraz niezawisłości sędziów. W orzecznictwie wskazanych sądów międzynarodowych podważa się niezależność władzy sądowniczej w Polsce, zwłaszcza w obszarze nacisków politycznych. Europejski Trybunał Praw Człowieka

odwołuje się w tym zakresie do naruszenia przez naszego ustawodawcę przepisów międzynarodowych statuujących prawo do sprawiedliwego i publicznego rozpatrzenia sprawy przez właściwy, niezależny i bezstronny sąd, ustanowiony przez ustawę, zaś Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej akcentuje przede wszystkim naruszenie art. 19 Traktatu o Unii Europejskiej, który zobowiązuje państwa członkowskie do ustanowienia środków zaskarżenia niezbędnych do zapewnienia skutecznej ochrony sądowej w obszarach objętych prawem UE. Zdaniem TSUE prowadzi to do ograniczenia niezależności władzy sądowniczej w Polsce, która stanowi gwarancję zachowania wartości określonych w art. 2 Traktatu o Unii Europejskiej wspólnych dla wszystkich państw członkowskich, w szczególności zaś wartości państwa prawnego. Orzecznictwo sądów międzynarodowych jasno wskazuje, że *de lege lata* w Polsce ustawodawca nie przewiduje wystarczających gwarancji w zakresie niezależności władzy sądowniczej rozumianej jako zabezpieczenie, aby proces rozstrzygnięcia o prawach i wolnościach jednostki opierał się jedynie na obowiązujących normach prawnych, bez jakiegokolwiek ingerencji z zewnątrz lub wywierania nacisku na sędziego w kierunku danego rozstrzygnięcia sprawy w postępowaniu sądowym.

Co ważne, trafność wyboru problematyki objętej przedmiotem recenzowanej monografii potwierdza także fakt, że w polskiej literaturze przedmiotu brak jest kompleksowego opracowania, w ramach którego byłaby przeprowadzona całościowa analiza wszystkich obszarów niezależności władzy sądowniczej w kontekście stosunku służbowego sędziego, pozwalająca na ocenę czy i ewentualnie w jakim stopniu realizuje on wymagania składające się na tę konstrukcję prawną. Jest to pierwsza monografia, która kompleksowo ujmuje tę problematykę w tak szerokiej perspektywie uwzględniającej zarówno dorobek nauk politycznych, jak i nauk prawnych, odwołujących się do standardów wynikających z prawa międzynarodowego, unijnego i polskiego, ze szczególnym uwzględnieniem Konstytucji RP oraz ustawodawstwa zwykłego.

Ponadto zasadność wyboru tematu opracowania wynika z tego, że recenzowana monografia wpisuje się w obowiązujący obecnie wymóg co do interdyscyplinarnego charakteru prowadzonych badań naukowych. Autor analizując niezależność władzy sądowniczej w kontekście przyjętego w Polsce modelu stosunku służbowego sędziego musiał badać tę problematykę z perspektywy zarówno prawa międzynarodowego i unijnego, prawa konstytucyjnego, prawa administracyjnego, jak i prawa pracy oraz prawa ubezpieczeń

społecznych. Taka multidyscyplinarność prowadzonych rozważań w oczywisty sposób podnosi merytoryczną wartość recenzowanej monografii.

Zawarte w opracowaniu rozważania, odwołujące się także do genezy i ewolucji regulacji prawnych dotyczących stosunku służbowego sędziego, dotychczasowego dorobku doktryny i judykatury w zakresie przedmiotu monografii, uzupełnione o własne stanowisko Autora, niewątpliwie porządkują omawianą problematykę oraz pozwalają ustosunkować się merytorycznie do pojawiających się w praktyce wątpliwości i kontrowersji w kontekście wykonywania zawodu sędziego z perspektywy niezależności władzy sądowniczej. Analizy poczynione przez Habilitanta w recenzowanej rozprawie, jego trafne spostrzeżenia i opinie, krytyczne uwagi *de lege lata* oraz uwagi *de lege ferenda*, stanowią podstawę do ustalenia obszarów, w których niezbędna jest ingerencja polskiego ustawodawcy w kształt regulacji prawnych normujących stosunek służbowy sędziego w sposób gwarantujący niezależność władzy sądowniczej. W tym sensie monografia stanowi znaczny wkład w rozwój dyscypliny naukowej, którą reprezentuje.

2. Istotnym elementem każdej pracy naukowej jest teza badawcza, która wymaga argumentów i potwierdzenia w toku prowadzonych rozważań. W recenzowanej monografii sprowadza się ona do twierdzenia o instrumentalnym charakterze stosunku służbowego sędziów w relacji do potrzeby zapewnienia niezależności władzy sądowniczej. Zdaniem Habilitanta w polskich warunkach ustrojowych to właśnie stosunek służbowy sędziego i poszczególne jego elementy stanowią podstawową gwarancję tej niezależności. Uważa On, że sposób uregulowania stosunku służbowego sędziego ma bezpośredni wpływ na realizację konstytucyjnego i traktatowego prawa do sądu. W tym kontekście dr Maciej Jakub Zieliński podstawowy cel badawczy ujął w pytaniu, na ile obecny model stosunku służbowego sędziego, wynikający z obowiązujących regulacji prawnych, w tym zwłaszcza tych ustawowych, realizuje wymagania składające się na treść pojęcia niezależności władzy sądowniczej w jej współczesnym rozumieniu?

Odpowiedzi na sformułowane wyżej pytanie Autor podporządkował cele szczegółowe, sprowadzające się do wyjaśnienia następujących kwestii: 1) jaka jest geneza pojęcia niezależności władzy sądowniczej i jak kształtowała się jej jurydyzacja w toku swojego rozwoju? 2) czy treść omawianego pojęcia jest stała, czy też zmienia się w czasie? 3) jaki jest stan dyskusji na temat treści tego pojęcia i uzasadnienia potrzeby niezależności władzy sądowniczej? 4) jakie są prawne uwarunkowania regulacji stosunku służbowego wynikające z

Konstytucji RP, prawa międzynarodowego i prawa Unii Europejskiej? 5) jakie elementy wyznaczają model stosunku służbowego sędziego? 6) czy ustawowy model rekonstrukcyjny tego stosunku i normatywny model optymalizacyjny są *de lege lata* identyczne?

Szczegółowa analiza rozważań ujętych w recenzowanej monografii prowadzi do wniosku, że Habilitant w stopniu więcej niż zadowalającym wykazał (choć moim zdaniem nie wyartykułował tego w sposób dostatecznie wyraźny), że obowiązujący w Polsce prawny model stosunku służbowego sędziego nie gwarantuje niezależności władzy sądowniczej. Udowadniając instrumentalny charakter stosunku służbowego sędziów w relacji do potrzeby zapewnienia niezależności władzy sądowniczej Autor w sposób rzetelny i staranny udowodnił, że: 1) idea niezależności władzy sądowniczej stanowiła twórcze rozwinięcie wcześniejszych teorii podziału władzy. Wykazał przekonująco, że jurydyzacja tej pierwszej początkowo przebiegała w ramach krajowych porządków prawnych, pod wpływem lokalnych doświadczeń historycznych, aby następnie zyskać zupełnie nowy wymiar wraz z uznaniem w prawie międzynarodowym prawa do sądu za jedno z podstawowych praw człowieka; 2) treść pojęcia niezależności władzy sądowniczej zmienia się w czasie, a proces jej kształtowania nie został jeszcze zakończony; 3) prawne uwarunkowania regulacji stosunku służbowego sędziów wynikają zarówno z przepisów Konstytucji RP, odnoszących się wprost do uprawnień sędziów i gwarancji ustrojowych ich statusu, jak i z podstawowych zasad ustroju państwa; 4) istotnym źródłem wpływającym na regulację stosunku służbowego sędziów jest prawo międzynarodowe i prawo Unii Europejskiej, mimo że w traktatach konstytuujących tę ostatnią nie przekazano jej kompetencji w zakresie organizacji wymiaru sprawiedliwości; 5) ukształtowanie statusu prawnego sędziów ma bezpośredni wpływ na realizację konstytucyjnego i traktatowego prawa do sądu; 6) prawny model stosunku służbowego sędziego wyznaczają takie elementy konstrukcyjne, jak: a) przewidziany prawem sposób jego nawiązania i niezbędne do tego kwalifikacje; b) okres, na który sędzia jest powoływany na stanowisko i przesłanki jego usunięcia z urzędu; c) zasady przenoszenia sędziego do innego sądu lub na inne stanowisko sędziowskie; d) gwarancje bezpieczeństwa osobistego sędziego, w tym gwarancje socjalne; e) podporządkowanie osobistej sytuacji sędziego sprawowanemu urzędowi; f) konstrukcja odpowiedzialności dyscyplinarnej; g) uprawnienia korporacyjne sędziów w ramach samorządu zawodowego. Prawdziwość wszystkich wskazanych wyżej szczegółowych tez badawczych została potwierdzona w kolejnych rozdziałach monografii, gdzie Habilitant posługując się bardzo szczegółową i wnikliwą argumentacją, odwołującą się do poglądów występujących w

nauce prawa i judykaturze, potwierdził spójność przyjętych założeń. Recenzent zauważa drobiazgowość i precyzję, z jaką Autor wykazuje słuszność tez wskazanych w opracowaniu. Niewątpliwie świadczy to o ponadprzeciętnym warsztacie naukowym dra Macieja Jakuba Zielińskiego oraz olbrzymim Jego potencjale badawczym.

3. Całość dokonanej w monografii analizy ma charakter teoretyczny. Podstawową metodą badawczą stosowaną przez Autora jest metoda dogmatyczno-prawna, która polega na wnikliwej i wielopłaszczyznowej analizie przepisów regulujących tytułową problematykę. Co ważne, Habilitant wykorzystując tę metodę wziął pod uwagę sposób stosowania omawianych regulacji oraz ich funkcjonowania w określonych kontekstach społeczno-politycznych. W ramach metody dogmatyczno-prawnej wykorzystano powszechnie stosowane dyrektywy wykładni tekstu prawnego, uwzględniając bogaty dorobek orzecznictwa sądowego i literatury przedmiotu. Habilitant w pełni wykorzystał atuty tej metody, co widać praktycznie w każdym rozdziale monografii.

W recenzowanym opracowaniu zastosowana została również metoda historyczna, której istota sprowadza się do przedstawienia genezy, ewolucji oraz znaczenia określonych instytucji prawnych, co jest niezwykle pomocne przy interpretacji obowiązujących regulacji. Warto docenić to, że Autor całą część II monografii poświęcił na szczegółową analizę genezy i ewolucji unormowań dotyczących stosunku służbowego sędziego, której dokonał pod kątem niezależności władzy sądowniczej. Można mieć jednak wątpliwość, czy nie należało bardziej skrótowo potraktować rozważań historycznoprawnych w tym obszarze badawczym. Z drugiej jednak strony brakuje w polskiej literaturze prawniczej całościowych opracowań, które w tak szerokim ujęciu prezentowałyby tę materię z perspektywy historycznej.

W pewnym zakresie Habilitant posłużył się w monografii także metodą aksjologiczną, której założenia opierają się na badaniu zależności zachodzących pomiędzy wartościami społecznymi a prawnym systemem normatywnym. Dzięki niej możliwe było wykazanie aksjologicznych założeń tkwiących u podstaw prawnej regulacji stosunku służbowego sędziego w kontekście niezależności władzy sądowniczej. W opracowaniu zastosowano również metodę teoretycznoprawną, która polega na wykorzystaniu przy analizie przepisów prawa teoretycznoprawnych konstrukcji w celu opisu i prawidłowego nazwania pojęć w nim użytych. Podsumowując, sposób i zakres wykorzystanych w recenzowanej monografii metod badawczych nie budzi żadnych wątpliwości i zasługuje na pełną aprobatę.

4. Konstrukcja opracowania przedłożonego przez dra Macieja Jakuba Zielińskiego jako

główne osiągnięcie naukowe jest logiczna, klarowna oraz zachowuje wewnętrzną spójność. Pozwala ona Autorowi na uporządkowane przedstawienie modelu stosunku służbowego sędziego w kontekście niezależności władzy sądowniczej, a także na sformułowanie i odpowiednie uzasadnienie własnych opinii i sądów w tym obszarze badawczym. Recenzowana monografia składa się ze wstępu oraz czterech części podzielonych wewnątrz na rozdziały, zakończonych podsumowaniem, w ramach którego Habilitant prezentuje wnioski *de lege lata* i *de lege ferenda* na temat analizowanej problematyki. Na szczególną uwagę zasługuje bardzo duża objętość opracowania, które zostało ujęte na 748 stronach. Doceniając olbrzymi nakład pracy dra Macieja Jakuba Zielińskiego włożony w przygotowanie dzieła stanowiącego jego główne osiągnięcie naukowe w przedmiotowym postępowaniu habilitacyjnym uważam jednak, że tytułową problematykę można było przedstawić w bardziej syntetycznej formule, skracając opracowanie przynajmniej o 200 stron, bez utraty jego merytorycznej wartości. W tym zakresie negatywnie oceniam zdolność Habilitanta co do efektywnego doboru zagadnień i stopnia szczegółowości analizy niezbędnej do optymalnego przedstawienia modelu stosunku służbowego sędziego w kontekście niezależności władzy sądowniczej.

W pierwszej części monografii omówiono genezę i ewolucję idei niezależności władzy sądowniczej, jej jurydyzację, a także stan dyskusji na temat granic tego pojęcia. Autor słusznie uznał, że poznanie współczesnego rozumienia terminu „niezależność władzy sądowniczej” nie jest możliwe bez przedstawienia historii tej idei i ustalenia tego, jak kształtowało się jej rozumienie na przestrzeni dziejów. Prezentacja tej problematyki stanowi doskonałe tło dla analizy regulacji prawnych dotyczących stosunku służbowego sędziego w kontekście konieczności zagwarantowania niezależności władzy sądowniczej, która jest przedmiotem kolejnych części monografii. W mojej ocenie już w części pierwszej można było pokusić się o bardziej syntetyczne przedstawienie podjętych rozważań.

Przedmiotem części drugiej jest geneza i ewolucja regulacji prawnych dotyczących wykonywania zawodu sędziego oraz kształtowania jego stosunku służbowego w kontekście konieczności zagwarantowania niezależności sądownictwa.

Doniosłą rolę dla całokształtu prezentowanych rozważań odgrywa część trzecia monografii, która traktuje o prawnych uwarunkowaniach regulacji stosunku służbowego w kontekście konieczności zagwarantowania niezależności sądownictwa, które wynikają z prawa międzynarodowego, unijnego oraz Konstytucji RP. W odniesieniu do tej części opracowania

mam dwie uwagi natury krytycznej. Po pierwsze, moje wątpliwości budzi kolejność przedstawionych rozważań. Uważam, że należało wyjść od analizy prawa międzynarodowego i unijnego, a dopiero później skoncentrować się na konstytucyjnych uwarunkowaniach co do kształtowania treści stosunku służbowego sędziego w kontekście konieczności zagwarantowania niezależności władzy sędziowskiej. Po drugie, w tej części monografii brakuje osobnego rozdziału poświęconego analizie ustawowych źródeł regulacji stosunku służbowego sędziego przedstawionej w ujęciu ewolucyjnym, które pokazywałoby w sposób jednoznaczny niekorzystny kierunek zmian w polskim prawie zmierzający do drastycznego ograniczenia niezależności władzy sędziowskiej, zwłaszcza tych poczynionych po roku 2016. Stanowiłoby to doskonały punkt wyjścia do czwartej części monografii, gdzie Autor koncentruje uwagę na obowiązującym w Polsce ustawowym modelu stosunku służbowego sędziego, który prezentowany jest w kontekście niezależności władzy sędziowskiej.

W czwartej części opracowania poddaje się analizie krytycznej obowiązujący w naszym kraju prawny model stosunku służbowego sędziego. W kolejnych rozdziałach Habilitant przedstawia pojęcie stosunku służbowego sędziego (rozdział X) oraz elementy konstrukcyjne tego stosunku, oceniając je z perspektywy niezależności władzy sędziowskiej. Szczegółowa analiza dotyczy: sposobu nawiązania stosunku służbowego i niezbędnych do tego kwalifikacji (rozdział XI); okresów, na które sędzia jest powoływany na stanowisko i przesłanek jego usunięcia z urzędu (rozdział XII); zasad przenoszenia sędziego do innego sądu lub na inne stanowisko sędziowskie (rozdział XIII); gwarancji bezpieczeństwa osobistego sędziego, w tym gwarancji socjalnych (rozdział XIV); podporządkowania osobistej sytuacji sędziego sprawowanemu urzędowi (rozdział XV); konstrukcji odpowiedzialności dyscyplinarnej sędziów (rozdział XVI); uprawnień korporacyjnych sędziów w ramach samorządu zawodowego (rozdział XVII). Część czwarta recenzowanej monografii stanowi najobszerniejszy fragment opracowania liczący aż 340 stron (blisko połowa całego opracowania). W mojej ocenie Habilitant zbyt szeroko prezentuje wymienione wyżej elementy konstrukcyjne stosunku służbowego sędziego, zapominając o głównej tezie badawczej dzieła wskazującej na instrumentalny charakter stosunku służbowego sędziów w relacji do potrzeby zapewnienia niezależności władzy sędziowskiej. Gdyby Pan dr Maciej Jakub Zieliński skoncentrował się jedynie na dokładnym przedstawieniu tych elementów konstrukcyjnych tego stosunku, które są relewantne z

punktu widzenia niezależności władzy sądowniczej, możliwe byłoby znaczne ograniczenie objętości recenzowanej monografii. Tymczasem Autor postawił sobie za cel całościową charakterystykę ustawowego modelu stosunku służbowego sędziego, która obejmuje bardzo szczegółową analizę wszystkich regulacji normujących ten stosunek, nawet tych, które są irrelevantne dla zapewnienia niezależności władzy sądowniczej. Dotyczy to przykładowo pogłębionej charakterystyki: wszystkich wymagań kwalifikacyjnych warunkujących możliwość wykonywania zawodu sędziego (s. 351 i n.), ogółu przesłanek wygaśnięcia stosunku służbowego sędziego (s. 436 i n.); gwarancji płacowych i socjalnych bezpieczeństwa osobistego sędziego (s. 520 i n.); wszystkich ograniczeń w zakresie korzystania przez sędziego z niektórych praw i wolności podporządkowujących jego sytuację osobistą sprawowanemu urzędowi (s. 565 i n.); modelu odpowiedzialności dyscyplinarnej sędziów (s. 603 i n.); uprawnień kolektywnych realizowanych w ramach organów samorządu sędziowskiego i ciał przedstawicielskich sędziów (s. 647 i n.). Przedstawione tu podejście Habilitanta skutkuje tym, że niektóre fragmenty czwartej części opracowania mają charakter wybitnie sprawozdawczy i informacyjny, opisując jedynie obowiązujące regulacje prawne dotyczące ustawowego modelu stosunku służbowego sędziego w oderwaniu od problemu niezależności władzy sądowniczej. Uzasadnione wątpliwości budzi również kończenie każdego rozdziału monografii wnioskami, które bardzo często stanowią jedynie syntetyczne powtórzenie najważniejszych wątków ujętych w danym rozdziale, nie wnosząc do całości kształtu rozważań pierwiastka twórczego.

Całość dzieła kończy podsumowanie, w którym Autor potwierdza osiągnięcie w toku prowadzonych rozważań założonych w monografii celów badawczych oraz zasadność wiodących tez przyjętych w opracowaniu stanowiącym główne osiągnięcie naukowe Habilitanta. Znajdują się tu krytyczne uwagi *de lege lata* oraz uwagi *de lege ferenda*, będące podstawą do ustalenia obszarów, w których niezbędna jest ingerencja polskiego ustawodawcy w kształt regulacji prawnych normujących stosunek służbowy sędziego w sposób zapewniający niezależność władzy sądowniczej. Moim zdaniem Autor niepotrzebnie powtarza w podsumowaniu fragmenty rozważań ujętych w kolejnych rozdziałach monografii. Dużo lepszym rozwiązaniem byłoby skoncentrowanie uwagi jedynie na przedstawieniu propozycji konkretnych rozwiązań prawnych, które pozwolą polskiemu ustawodawcy na nowo ukształtować model stosunku służbowego sędziów, w taki sposób, aby stanowił on skuteczną gwarancję niezależności władzy sądowniczej w Polsce.

5. Pod względem merytorycznym recenzowana monografia prezentuje wysoki poziom, wykraczający ponad przeciętny standard przewidziany dla tego typu prac. Autor wnikliwie i rzetelnie przedstawia w opracowaniu wszystkie ważne dla omawianego tematu zagadnienia prawne. Szczegółowa analiza rozważań prezentowanych w monografii jest dojrzała i pokazuje, że Habilitant posiada dużą wiedzę, zarówno teoretyczną, jak i praktyczną, na temat prawnych uwarunkowań modelu stosunku służbowego sędziów w kontekście niezależności władzy sądowniczej. Ma umiejętność właściwego interpretowania obowiązujących przepisów, a Jego warsztat naukowy należy ocenić bardzo wysoko. Umiejętnie stawia pytania badawcze, na które później stara się, najczęściej z bardzo dobrym skutkiem, znaleźć właściwą odpowiedź. W sposobie prowadzenia rozważań naukowych widać rzetelność oraz dbałość o szczegóły i detale. Wywody cechuje drobiazgowość argumentacji. Tezy badawcze są rzeczowe, logicznie uzasadnione i należy je uznać za przekonujące. Z całą stanowczością mogę stwierdzić, że Autor w bardzo udany sposób zrealizował wszystkie cele badawcze, które wyznaczył sobie we wstępie do pracy, a przedstawione wnioski stanowią znaczny wkład w rozwój dyscypliny obejmującej nauki prawne. Uwagi i komentarze Habilitanta ujęte w recenzowanej monografii świadczą o Jego dużej dojrzałości naukowej. Konkluzje, do których dochodzi Autor stanowią ciekawy asumpt do prowadzenia dalszego dyskursu naukowego w przedmiocie analizowanej problematyki.

Podstawową wadą recenzowanej monografii – o czym pisałem już wyżej – jest to, że niektóre rozważania dotyczące prawnego modelu stosunku służbowego sędziów mają charakter opisowy (sprawozdawczy) i prowadzone są w oderwaniu od problemu niezależności władzy sądowniczej. Fakt ten oraz wnioski kończące każdy rozdział monografii, które bardzo często stanowią syntetyczne powtórzenie najważniejszych wątków ujętych w danym rozdziale, generują nadmiarową objętość opracowania. Mankamentem dzieła przedłożonego przez Habilitanta jako główne osiągnięcie naukowe jest również brak odrębnego rozdziału, w którym zostałyby przedstawiona całościowa propozycja konkretnych rozwiązań prawnych, które pozwolą polskiemu ustawodawcy na nowo ukształtować model stosunku służbowego sędziów, w taki sposób, aby stanowił on skuteczną gwarancję niezależności władzy sądowniczej w Polsce.

6. Zgadza się zasadniczo z dokonaną w recenzowanej monografii wnikliwą oceną ustawowego modelu stosunku służbowego sędziów, który powinien stanowić gwarancję

niezależności władzy sądowniczej w Polsce oraz krytycznymi uwagami *de lege lata* i *de lege ferenda* poczynionymi przez Habilitanta w tym obszarze badawczym, chciałbym zgłosić pewne zastrzeżenia natury polemicznej.

Po pierwsze, nie przekonują mnie rozważania dotyczące oceny charakteru prawnego stosunku służbowego sędziów (s. 322 i n.). Habilitant nie daje odpowiedzi na istotne z punktu widzenia rozważań ujętych w monografii pytanie, czy stosunek ten należy zakwalifikować do zatrudnienia pracowniczego, w którym występują silne elementy służby, czy też jest to stosunek o charakterze administracyjnoprawnym, który wyklucza pracowniczy status sędziego. Autor ogranicza się w tym zakresie do bardzo powierzchownych stwierdzeń uznając, że „stosunek służbowy sędziego jest stosunkiem wielopodmiotowym, łączącym sędziego z różnymi podmiotami i organami władzy publicznej, z jakimi pozostaje on w relacjach regulowanych przez przepisy prawa. Treścią tego stosunku jest określenie sytuacji prawnej sędziego, która determinowana jest przez wszystkie normy prawne odnoszące się bezpośrednio lub pośrednio do sędziego i współokreślające relacje prawne, w jakich występuje on przy sprawowaniu swojego urzędu. Relacje te mogą przybierać charakter bądź to prywatnoprawny, cechujący się formalną równością podmiotów w nich uczestniczących, bądź administracyjnoprawny, cechujący się nierównorzędnnością sędziego i podmiotu, względem którego sędzia albo który względem sędziego realizuje swoje uprawnienia bądź obowiązki” (str. 678). Wydaje się, że dzieło tej rangi naukowej powinno jednoznacznie przesądzać, odwołując się do poglądów prezentowanych w literaturze przedmiotu i orzecznictwie sądowym, charakter prawny stosunku służbowego sędziów.

Po drugie, nie sposób zgodzić się ze stwierdzeniem Habilitanta, że „w stosunkach prawnych, w jakich pozostają sędziowie, w tym sędziowie Sądu Najwyższego, podporządkowanie organizacyjne, uznawane za cechę konstytutywną stosunku pracy, jest mocno ograniczone ze względu na zasady ustrojowe funkcjonowania wymiaru sprawiedliwości, odwołujące się do zasady niezawisłości sędziowskiej oraz niezależności sądów. Zasady te korygują istotnie zakres podległości służbowej sędziego, co wyraźnie odróżnia go od pozycji pracownika w ujęciu, jakim posługuje się art. 2 KP, dla którego decydującym parametrem konstytuującym stosunek pracy jest podporządkowanie organizacyjne” (str. 330-331). Po pierwsze, nie jest prawdą twierdzenie Autora, że podporządkowanie organizacyjne stanowi cechę konstytutywną stosunku pracy i jest decydującym parametrem konstytuującym ten stosunek zatrudnienia.

Nie potwierdzają tej tezy ani przepisy Kodeksu pracy, ani sformułowane na ich podstawie poglądy doktryny prawa pracy i judykatury (zob. szerzej T. Duraj, Podporządkowanie pracowników zajmujących stanowiska kierownicze w organizacjach, Warszawa 2013, s. 42 i n.). Podporządkowanie organizacyjne występuje co prawda zazwyczaj w stosunkach pracy, ale jest ono także cechą charakterystyczną innych stosunków zatrudnienia, nie tylko stosunków służbowych typu administracyjnoprawnego, ale też stosunków cywilnoprawnych, jeżeli wykonawca świadczy pracę w zakładzie należącym do podmiotu zlecającego. Po drugie, nie wydaje mi się, aby w odniesieniu do sędziów podporządkowanie organizacyjne było „mocno ograniczone”. Sędziowie realizując swoje obowiązki służbowe podlegają w pełnym zakresie organizacji i porządkowi pracy istniejącemu w danym sądzie, który w mojej ocenie ma dla nich status pracodawcy w rozumieniu art. 3 KP. Natomiast z uwagi na zasady ustrojowe funkcjonowania wymiaru sprawiedliwości, odwołujące się do niezawisłości sędziowskiej oraz niezależności sądów, ograniczeniu (czy wręcz wyłączeniu) podlega podporządkowanie dyrektywne dotyczące konkretyzacji – w drodze wiążących poleceń przełożonego – obowiązków sędziego w zakresie przedmiotu świadczenia pracy (co do tego jakie zadania w danym momencie realizuje sędzia i w jaki sposób wykonuje działalność orzeczniczą). Jest to jednak w pełni uzasadnione specyfiką zawodu sędziego i w żadnym razie nie może stanowić argumentu na rzecz kwestionowania pracowniczego statusu sędziów.

Po trzecie, niedosyt pozostawia analiza dotycząca negatywnego wpływu nowo powołanych po roku 2016 izb Sądu Najwyższego (Izby Odpowiedzialności Zawodowej oraz Izby Kontroli Nadzwyczajnej i Spraw Publicznych) na stosunek służbowy sędziego w kontekście gwarancji niezależności władzy sądowniczej. Warto byłoby także przesądzić w sposób nie budzący wątpliwości, jak powinny kształtować się w przyszłości ustawowe kompetencje Prezydenta i Ministra Sprawiedliwości w odniesieniu do sędziów, aby nie dochodziło do naruszenia ustrojowych zasad funkcjonowania wymiaru sprawiedliwości, odwołujących się do niezawisłości sędziowskiej oraz niezależności sądów.

Przedstawione powyżej uwagi polemiczne (krytyczne) leżą w naturze każdej recenzji opracowania o charakterze naukowym i stanowią przejaw dyskursu naukowego w zakresie analizowanej w monografii problematyki. W żadnym razie nie umniejszają one wkładu recenzowanego opracowania w rozwój reprezentowanej przez Habilitanta dyscypliny naukowej.

7. Pozytywnie należy ocenić zakres i sposób wykorzystania zgromadzonej przez Habilitanta literatury przedmiotu i orzecznictwa sądowego. Autor korzystając z bogatego materiału źródłowego umiejętnie posługuje się nim w toku prowadzonych rozważań i analiz prawnych dotyczących modelu stosunku służbowego sędziego w kontekście niezależności władzy sędziowskiej. W wykazie znajduje się imponująca liczba pozycji bibliograficznych, zarówno gdy chodzi o autorów zagranicznych, jak i o polskich przedstawicieli doktryny. Pan dr Maciej Jakub Zieliński w monografii posiłkował się bogatym dorobkiem zarówno orzecznictwa Europejskiego Trybunału Praw Człowieka oraz Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej (cytowane są najnowsze wyroki z 2023 r.), jak i orzecznictwa sądów polskich. W opracowaniu można jednak odnaleźć fragmenty, gdzie Autor nadmiernie eksploatuje jedną określoną pozycję bibliograficzną. Z taką sytuacją mamy do czynienia choćby na: str. 141-142 (Gallie W.B., *Essentially contested concepts*, „Proceedings of the Aristotelian Society” 1956/1); str. 147-148 (Raz J., *The Rule of Law and Its Virtue*, „Law Quarterly Review” 1977/2); str. 151 (Krygier M., *Four Puzzles about the Rule of Law: Why, What, Where? And Who Cares?*, „NOMOS” 2011/50); str. 323-324 (Jaśkiewicz W., *Studia nad sytuacją prawną pracowników państwowych*, t. 1, Poznań 1961); str. 348-349 (Waśkowski E., *Podręcznik procesu cywilnego*, Wilno 1932). Wadą recenzowanej monografii jest brak wykazu aktów prawnych, które stanowiły podstawę do ujętych w pracy rozważań dogmatyczno-prawnych.

8. Przechodząc do oceny strony formalno-warsztatowej recenzowanej monografii, należy podkreślić wysoki poziom opracowania. Staranność i estetyka przygotowanej monografii nie budzi żadnych zastrzeżeń. Autor posługuje się jasnym i zrozumiałym dla czytelnika językiem prawniczym. Jakość wywodów jest bardzo wysoka. Są one starannie uporządkowane, logiczne, prowadzone z dużą dyscypliną. Świadczy to o wysokiej kulturze pisarskiej Habilitanta. W recenzowanej monografii pojawiają się jednak nieliczne uchybienia edytorskie i literówki. Przykładowo można je zauważyć na: str. 365 (**niewydajnego** – powinno być niewydanego); str. 417 (Prezesa **rad**y Ministrów); str. 418 („Niemniej jednak **w** zgodnie podnosi się w piśmiennictwie...”); str. 517 („sektor **prywatnty**”).

Technika posługiwania się odsyłaczami nie budzi większych zastrzeżeń, choć moim zdaniem wielokrotne cytowanie na jednej stronie tego samego autora (zob. powyżej) jest błędem. Habilitant starannie i rzetelnie, z dużą precyzją i dbałością o szczegóły, korzysta z przypisów dolnych. Służą mu one nie tylko do cytowania bogatej literatury przedmiotu, jak i licznych

aktów prawnych oraz imponującej liczby orzeczeń sądowych, ale także do analizowania wątków pobocznych związanych z tematyką monografii.

III. Ocena pozostałego dorobku naukowego

1. Dotychczasowy dorobek naukowy Habilitanta obejmuje 35 publikacji naukowych, w tym jest On Autorem dwóch monografii – *Otwarte fundusze emerytalne jako wykonawcy ubezpieczenia emerytalnego w świetle swobody przepływu kapitału i swobody przepływu usług w Unii Europejskiej*, Wyd. C.H. Beck, Warszawa 2016, ss. 278 (uzupełniona i rozszerzona wersja rozprawy doktorskiej) oraz *Niezależność władzy sądowniczej a model stosunku służbowego sędziego*, Wyd. Wolters Kluwer Polska, Warszawa 2024, ss. 748 (główne osiągnięcie naukowe Habilitanta). Ponadto Pan dr Maciej Jakub Zieliński jest redaktorem jednej pracy zbiorowej: *Studia i Analizy Sądu Najwyższego. Materiały Naukowe. Tom V. Zadośćuczynienie na rzecz poszkodowanego w wypadku komunikacyjnym i na rzecz osób najbliższych*, Materiały z konferencji naukowej, Warszawa, 24 maja 2017 r., Wyd. Sąd Najwyższy, Warszawa 2017, ISBN 9788364878008, ss. 156. Po uzyskaniu stopnia naukowego doktora Habilitant opublikował dwie monografie, dziewięć rozdziałów w monografiach naukowych, pracach naukowych i komentarzach oraz 19 artykułów w punktowanych czasopismach naukowych krajowych, znajdujących się na liście *European Reference Index for the Humanities and Social Sciences* (ERIH PLUS). Według Bazy Wiedzy UAM sumaryczna punktacja osiągnięć naukowych Pana dra Macieja Jakuba Zielińskiego wynosi 1072 pkt obliczonych zgodnie z właściwymi wykazami publikowanymi przez Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego. Z kolei liczba cytowań w bazie Google Scholar i Publish or Perish kształtuje się na poziomie 6. Zważywszy na okres, w którym powstawały wskazane wyżej publikacje (lata 2011-2024), nie jest to imponujący wynik, ale biorąc pod uwagę inne postępowania habilitacyjne, należy uznać, że jest on w pełni wystarczający zarówno pod względem ilościowym, jak i jakościowym z punktu widzenia obowiązujących wymogów. Lektura załączonego dorobku naukowego Pana dra Macieja Jakuba Zielińskiego potwierdza szerokie i zróżnicowane zainteresowania badawcze Habilitanta oraz aktualność i doniosłość podejmowanych zagadnień, zarówno z punktu widzenia teorii prawa, jak i praktyki. Poza tematyką stosunku służbowego sędziów, do najważniejszych obszarów zainteresowań badawczych Pana dra Macieja Jakuba Zielińskiego możemy zaliczyć: problematykę indywidualnego prawa pracy, w tym prawa pracownika do prywatności i ochrony jego danych

osobowych; problematykę prawa cywilnego, problematykę prawa zabezpieczenia społecznego oraz zagadnienia dotyczące różnych aspektów wykonywania zawodu biegłego rewidenta. Publikacje Habilitanta cechuje staranność, rzetelność oraz dobry warsztat naukowy. Niestety Pan dr Maciej Jakub Zieliński nie posiada żadnej publikacji w języku angielskim.

2. W działalności naukowej Habilitanta ważną rolę odgrywa zarówno czynne, jak i bierne uczestnictwo w konferencjach naukowych o zasięgu krajowym. Pan dr Maciej Jakub Zieliński po uzyskaniu stopnia naukowego doktora wygłosił łącznie 7 referatów i wykładów na krajowych konferencjach naukowych, organizowanych przez różne jednostki naukowe i instytucje publiczne. Niestety w dorobku naukowym Habilitanta nie odnotowano czynnego udziału w żadnej konferencji o zasięgu międzynarodowym.

3. Pan dr Maciej Jakub Zieliński część swojej aktywności naukowej realizuje także poza macierzystą uczelnią. Przede wszystkim od 1 lipca 2016 r. jest zatrudniony w Biurze Studiów i Analiz Sądu Najwyższego, które w strukturze organizacyjnej Sądu Najwyższego odpowiada za prowadzenie działalności naukowej, o której mowa w art. 1 pkt 4a ustawy z dnia 8 grudnia 2017 r. o Sądzie Najwyższym (Dz.U. z 2023 r. poz. 1093 ze zm.).

4. W dniach od 1 do 29 lutego 2024 r. Pan dr Maciej Jakub Zieliński odbył staż naukowy w Katedrze Prawa Karnego Uczelni Łazarskiego w Warszawie. Program badawczy stażu obejmował badania dotyczące roli Polskiej Agencji Nadzoru Audytowego i sądu powszechnego w postępowaniach dyscyplinarnych biegłych rewidentów. W toku stażu analizie poddano przepisy prawa Unii Europejskiej dotyczące zakładanej przez prawodawcę unijnego roli organu nadzoru publicznego nad biegłymi rewidentami i firmami audytorskimi, zestawiając wyniki tej egzegezy z konstytucyjnymi i systemowymi uwarunkowaniami kształtowania norm postępowania dyscyplinarnego. Efektem stażu było przygotowanie, wspólnie z pracownikiem Katedry Prawa Karnego, dr. hab. Jackiem Kosonogą, prof. Uła, artykułu naukowego nt. *Rola Polskiej Agencji Nadzoru Audytowego i sądu powszechnego w postępowaniu dyscyplinarnym biegłych rewidentów. Uwagi de lege lata i de lege ferenda*, który został przyjęty do druku w Kwartalniku Wydziału Prawa i Administracji Uczelni Łazarskiego w Warszawie pt. IUS NOVUM. Z kolei w 2022 r. w ramach współpracy z Katedrą Prawa Pracy i Prawa Socjalnego Uniwersytetu Warszawskiego Habilitant uczestniczył w zebraniach naukowych i dyskusjach naukowych oraz zajęciach dydaktycznych prowadzonych przez pracowników tej jednostki. W roku 2022 r.

otrzymał nagrodę Dziekana Wydziału Prawa i Administracji UAM za osiągnięcia naukowe w poprzednim roku akademickim.

IV. Ocena dorobku dydaktycznego, organizacyjnego i popularyzatorskiego

1. Pan dr Maciej Jakub Zieliński ma również doświadczenie w prowadzeniu zajęć dydaktycznych. Od 1 października 2017 r. jest zatrudniony w pełnym wymiarze czasu pracy na stanowisku adiunkta w Zakładzie Prawa Pracy i Prawa Socjalnego na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, który stanowi Jego podstawowe miejsce pracy. W latach 2020-2023 w ramach prowadzonego seminarium dyplomowego wypromował 67 licencjatów. Ponadto od 2017 r. Habilitant jest wykładowcą Krajowej Szkoły Sądownictwa i Prokuratury, gdzie prowadzi zajęcia z prawa pracy i prawa ubezpieczeń społecznych w ramach kształcenia ustawicznego sędziów oraz aplikacji prokuratorskiej.

2. Pan dr Maciej Jakub Zieliński dał się również poznać jako sprawny organizator. Był przewodniczącym komitetu organizacyjnego Ogólnopolskiej Konferencji Naukowej nt. *Zadośćuczynienie na rzecz poszkodowanego w wypadku komunikacyjnymi na rzecz osób najbliższych*, która została zorganizowana przez Sąd Najwyższy we współpracy z Polską Izbą Ubezpieczeń w Warszawie w dniu 24 maja 2017 r. Ponadto jest on opiekunem Koła Naukowego *Laborem Iuris*, działającego na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, a także członkiem Komisji Dyscyplinarnej przy Radzie Głównej Nauki i Szkolnictwa Wyższego kadencji 2021 -2024 oraz członkiem Rady Dyscypliny Naukowej Nauki Prawnej Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza kadencji 2021 — 2024.

3. Dorobek popularyzatorski Habilitanta obejmuje różnego rodzaju wystąpienia, prelekcje i referaty z zakresu prawa pracy i prawa ubezpieczeń społecznych. W 2023 r. Pan dr Maciej Jakub Zieliński realizował szkolenie dla organów Polskiej Izby Biegłych Rewidentów, tj. Krajowego Rzecznika Dyscyplinarnego oraz członków Krajowego Sądu Dyscyplinarnego, podczas którego upowszechniał wyniki badań z zakresu odpowiedzialności dyscyplinarnej biegłych rewidentów. Wyniki prowadzonych badań naukowych Pan dr Maciej Jakub Zieliński popularyzuje także w ramach prowadzonych regularnie w Krajowej Szkole Sądownictwa i Prokuratury szkoleń ustawicznych dla sędziów i asystentów sędziów sądów powszechnych. Habilitant kilkakrotnie wygłaszał również referaty na prośbę studentów będących członkami Koła Naukowego Prawa Pracy *Laborem Iuris*, na otwartych spotkaniach zorganizowanych

przez Koło. Jego wystąpienia dotyczyły m.in. wdrożenia dyrektywy o ochronie osób zgłaszających naruszenia prawa i rozwiązania umowy o pracę bez wypowiedzenia.

4. Pan dr Maciej Jakub Zieliński od 2013 r. jest członkiem Polskiego Stowarzyszenia Ubezpieczenia Społecznego, a w latach 2019 — 2023 był członkiem Komisji Rewizyjnej Oddziału Wielkopolskiego Polskiego Stowarzyszenia Ubezpieczenia Społecznego. Pełni on także funkcję regularnego recenzenta w następujących czasopismach naukowych: *Praca i Zabezpieczenie Społeczne* oraz *Ubezpieczenia Społeczne, Teoria i Praktyka*, zaś sporadycznie recenzuje opracowania naukowe w czasopiśmie *Przegląd Zachodni*. Od 2019 r. jest redaktorem tematycznym czasopisma naukowego: *Praca i Zabezpieczenie Społeczne* wydawanego przez Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne S.A. w Warszawie.

5. Habilitant przygotował w swojej aktywności zawodowej szereg opinii, ekspertyz i analiz na zamówienie instytucji publicznych. W szczególności jest autorem lub współautorem szeregu opracowań wykonanych na zlecenie organów Sądu Najwyższego w ramach wykonywania obowiązków służbowych na stanowisku członka Biura Studiów i Analiz Sądu Najwyższego. Brał także udział w charakterze eksperta w pracach zespołu odpowiedzialnego za opracowanie projektu ustawy o pracowniczych planach kapitałowych, w tym za przygotowanie koncepcji zapisu uczestnika PPK do systemu.

6. Zarówno dorobek dydaktyczny Pana dra Macieja Jakuba Zielińskiego, jak również Jego dokonania o charakterze organizacyjnym i popularyzatorskim należy uznać za w pełni wystarczające z punktu widzenia wymogów stawianych w postępowaniu habilitacyjnym. Można by nawet pokusić się o stwierdzenie, że osiągnięcia Habilitanta w tym obszarze wykraczają ponad przeciętny poziom aktywności. Co warto podkreślić, przedstawione tu dokonania pokazują, że Pan dr Maciej Jakub Zieliński spełnia przesłankę z art. 219 ust. 1 pkt 3 ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. – Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce w zakresie istotnej aktywności naukowej realizowanej w więcej niż jednej uczelni, instytucji naukowej lub instytucji kultury, w szczególności zagranicznej.

V. Konkluzje

Biorąc pod uwagę dorobek naukowy Pana dra Macieja Jakuba Zielińskiego, na który składa się monografia pt. *Niezależność władzy sądowniczej a model stosunku służbowego sędziego* (Wyd. Wolters Kluwer Polska, Warszawa 2024 r.), wskazana jako główne osiągnięcie

Habilitanta oraz pozostałe publikacje w monografiach i czasopismach naukowych, a także mając na względzie Jego osiągnięcia na polu dydaktycznym, organizacyjnym i popularyzatorskim, należy stwierdzić, że spełnia On wymagania określone w art. 219 ust. 1 ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. – Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce warunkujące nadanie stopnia doktora habilitowanego w dziedzinie nauk społecznych w dyscyplinie nauki prawne. Pomimo pewnych zastrzeżeń i uwag zgłoszonych w niniejszej recenzji można uznać, że monografia pt. *Niezależność władzy sądowniczej a model stosunku służbowego sędziego* jest osiągnięciem naukowym stanowiącym znaczny wkład w rozwój reprezentowanej przez Habilitanta dyscypliny naukowej, a ponadto wykazuje się On istotną aktywnością naukową realizowaną w więcej niż jednej uczelni. Dlatego też wnoszę o dopuszczenie Pana dra Macieja Jakuba Zielińskiego do dalszych czynności w postępowaniu habilitacyjnym wszczętym na wniosek Habilitanta.

Dr hab. Tomasz Duraj, prof. UŁ

